

יש זיכרון לראשונים

מבחר מאמרי ביקורת על
סיפורי צבי לוז

עורכת: תמר רוה

הקיבוץ המאוחד, 2017 | 172 עמ'

אוסף מאמרים זה מבקש להתחיל תיקון: להציב את צבי לוז במקום הראוי לו, לדעת העורכת והכותבות המרכזיות, בין הסופרים המוכרים, הנקראים והנחשבים. לוז, איש דגניה ב' (ובנו של יו"ר הכנסת בעבר קדיש לוז), פרופסור אמריטוס לספרות באוניברסיטת בר-אילן, ידוע כיום לאנשי ספרות בספריו העיוניים במחקר הספרות אולי יותר מכפי שהוא ידוע להם, קל וחומר לציבור הרחב, כמחברם של רומאנים וסיפורים – אף שכמה מספריו עשו רושם בהופעתם בשנות השבעים והשמונים.

לנוכח האיכויות המאפיינות את מיטב ספריו של לוז, ואשר מתגלות יפה בספר, נידחותו של סופר זה מצטיירת כתופעה בלתי מוצדקת שהיא תוצאה של צניעותו, של הימנעותו מקידום עצמי, וגם של חריגותו הרעיונית שהיא לו כמעט תכונת-אופי. לוז מסויג מהרעיון הקיבוצי שעל ברכיו הקולקטיביסטיות גדל, ומכמה מערכי הלוויין שלו כגון החילוניות הדווקאית; אך למרות זאת הוא הקדיש לקיבוץ את מרב כתיבתו הספרותית והוא גר בו עד היום. גישתו כחוקר ספרות עברית, שניכר כי בשבתו כסופר גזר ממנה הלכה למעשה, חריגה אף היא. היא לאומית-יהודית מאוד: לוז רואה בספרות העברית מהות נבדלת מספרות העולם, שיש לה ערכים ואמות מידה עצמאיות. סיפוריו ריאליסטיים כמצוות

ישראל ומחירה דרך דמויותיהם של חמישה. חמשת הגברים שיצרו, וגם קשרו את חייהם במיתוס של עצירת הטנק הסורי בפאתי דגניה במלחמת העצמאות.

שלום הוכבאום, בורקה בר-לב, דוד זרחיה, יצחק עשת ושלמה אנשל הם אנשים אמיתיים, דמויות היסטוריות ממשיות. כולם הצילו את מדינת ישראל הנולדת בכך שעצרו את טורי השריון הסוריים ששעטו ממזרח. כל אחד מהם עשה זאת באותו מקום ומול אותו טנק, אך בדרך שונה, ובלו להכיר את האחרים. סיפורם מצטלב באינספור דרכים ומנגיד אתוסים של לידה מן הארץ מול קימה מן התופת, של מסירות לאומה ותחושת נבגדות, של נאמנות ואכזבה.

הטנק הוא נקודת כובד של פלדה בעלת מסה אדירה. חמשת הגברים מתקשים להשתחרר ולהמריא ממנה. חייהם צומחים סביב כלי הרכב שבשערי דגניה, וסביב שנתם החמישים הם נקלעים למשבר אישי השזור במשבר הלאומי – מלחמת יום הכיפורים, ולנקודת הכרעה.

הספר הוא סיפור אגדות פלאי ומסמך דוקומנטרי כאחד. הוא ראי לכאבי שלושים שנותיה הראשונות של המדינה, הכתוב ביד אוהבת ועם קריצה. נשאר רק לקוות שלמרות הרצינות הרבה ועומס המשמעות שביצירה ייכתב הספר הבא במרווח קצר יותר מזה שקדם לו.

י"מ

לשנא גם את אשר אהבנו

משפחה ולאומיות בשירת
אורי צבי גרינברג

אורית מיטל

אוניברסיטת תל-אביב

והקיבוץ המאוחד, תשע"ח | 358 עמ'

"למה התכוון המשורר", שואלת הקלישאה. הפרשנות הפסיכואנליטית של הספרות מנסה לברר דבר קצת אחר: למה לא-התכוון המשורר. כלומר, מה הוא אומר בשיריו באופן לא-דווקא מודע. בשימוש לא-מידתי בכלים הללו, בחסות מסך הערפל שמספקים הוגים כלאקאן ודרידה, ז'יז'ק וקריסטבה ומילים כגון רצח-אב, איווי והתענגות, עלולה פרשנות כזו לייחס למשורר את מה שהוא התכוון-שלא. הפרשן הפסיכואנליטי הנבון והפורה הוא זה הנעזר במכשירים ובתיאוריות הללו בלי להתכחש לתוכנו המכוון והגלוי של הטקסט, ובלי להזניח את כלי העבודה שמעמידות לרשותו אסכולות מסורתיות יותר – כגון הקריאה הצמודה, הקשב הלשוני הזהיר והמודע למקורות שהיוצר הכיר, והמחקר הארכיוני החושף את ההקשר שהיצירה נולדה בו.

ישנם משוררים המשוועים במיוחד לפרשנות כזו: כאלה שכתביהם רבים, חסרי מעצורים, סותרים לפעמים את עצמם למראית עין, זרועים בתעלומות ובסמלים לא מפוענחים. אורי צבי גרינברג הוא כזה במובהק; בזאת ייווכח כל מי שיקרא בכרכי שיריו ולא יסתפק בסטריאוטיפ של משורר פוליטי קיצוני המודבק לו. לכן, טוב שנפל בידיה של אורית מיטל: פרשנית פסיכואנליטית מהסוג

הספרות הקיבוצית בזמנו, אך במאמרים מתגלה בהם רובד סמלי עבה ואבחנות עקרוניות מעמיקות על הקיום היהודי המתחדש בארץ ישראל.

הספר מעלה את לוז הסופר למודעות קוראיו, מציג בפניהם את יצירותיו המרכזיות ופורס לפניהם דברי פרשנות; אך דומה שהוא יעניין אותם יותר כאשר ישובו אליו לאחר קריאת היצירות המדוברות בו. המעיין בספר תוהה אם כותרת המשנה המדברת על "מבחר מאמרים" מדויקת, כי ההרגשה היא שכל מה שיש – נכנס. לא שנכנסו מאמרים לא ראויים; אבל המאמרים חופפים בחלקיהם זה לזה, במידה ההופכת את הספר לבלתי-מתאים לקריאה רצופה, ורוב רובם הם פרי עטן של אותן שתי חוקרות חדות אבחנה וטובות עין, תלמידותיו לשעבר של לוז רבקה שאול בן-צבי ואביבה מהלו (עוד מאמרים קצרים אחדים כתב עלי אלון, ויתרת הספר היא מאמר אחד של זיוה שמיר ורסיסים מאת מחברים אחרים).

אך אולי גם בכך מגשים הספר ייעוד של פתח תיקון: חוקרים פוטנציאליים יתרשמו שהמחקר ביצירת לוז מועט, שיש בשדה הזה מקום לעוד הרבה מחרשות – ויפשילו שרוולים.

צ"א